

ORIS RAZVOJA HRASTNIŠKEGA ŠOLSTVA

MIRKO OSTROŽNIK

Začetke hrastniškega šolstva moramo iskati na zasebni šoli rudniškega nameščenca Antona Doležaleka med leti 1856 in 1863. Otroke je sprva poučeval v svojem stanovanju, od leta 1860 dalje pa v prostorih rudniške restavracije.

Leta 1865 so šolo prevzele hrastniške industrije in nastavile učitelja Stupana. Zato imamo to letnico za začetek rednega šolanja. Ko so 1875 nastavili za učitelja Karla Valentiniča, je šola štela 200 učencev, ki jih je učitelj poučeval v dveh tečajih.

Ob izidu novega šolskega zakona so vzdrževalci prosili deželno upravo, naj prevzame šolo, ker bi s tem dobila značaj javnosti. To se je zgodilo z odlokom deželnega šolskega sveta z dne 19. februarja 1872. Dve leti pozneje je krajevni šolski svet začel akcijo za zidavo novega šolskega poslopja. Zamisel je bila uresničena 1879. leta, ko je bila na Špilarjevem posestvu zgrajena tako imenovana stara šola. Podrli so jo 1922 zaradi plazovja. Ta šolska zgradba je stala na severnem robu dvorišča današnje osnovne šole Ivana Cankarja. Njeno vodstvo je prevzel učitelj Karel Valentinič in ga obdržal do 1887, ko je bil za upravitelja imenovan Ivan Sorčan. Do takrat se je šola razvila v štirirazrednico s 374 učenci.

Karel Valentinič je opravil na področju šolstva pionirsko delo. Ob šoli je organiziral kmetijsko in obrtno nadaljevalni tečaj in glasbeno šolo, ustanovil »šolski krajcarski sklad« za podporo ubožnih učencev, organiziral lastni lokalni muzej ter zbral zanimive podatke iz krajevne zgodovine v šolski kroniki, ki so, žal, bralcem dostopni le v izvlečkih, zapisanih v šolski kroniki deške osnovne šole, začete 15. decembra 1945, po Lojzetu Hofbauerju.

Leta 1906 je bilo zgrajeno novo šolsko poslopje, v katerem so danes urejeni višji razredi osnovne šole Ivana Cankarja. Dottedlejša mešana ljudska šola se je preosnovala v štirirazredno ljudsko šolo, ki je ostala v starem poslopju. Obe šoli sta takrat šteli 600 otrok.

Leta 1907 je Schulverein zgradil nemško šolo. V njej so danes nameščeni nižji razredi osnovne šole Ivana Cankarja. Ob njej je v zasebnem poslopju na Frtici uredil Schulverein nemški vrtec in telovadnico, ki jo je uporabljal tudi Turnverein.

Nemška šola je bila sprva dvorazredna, v letu 1908/9 pa trirazredna. Vodil jo je upravitelj Ivan Tanzer. Ustanovitev te šole,

nemškega vrtca in telovadnice je odsev pritiska nemškega kapitala na Jadransko morje, po drugi strani pa tudi razgibanega narodnega življenja, ki se je kazalo v delu Narodne čitalnice, ustanovljene v stari Roševi hiši na levem bregu potoka Bobna ter v delu sokolskega društva. To društvo je uporabljalo telovadnico, urejeno v stari šoli. Kot posebnost naj omenim, da je imela ta šola telovadni pouk tudi za žensko mladino; za tiste čase je bila to prava redkost.

O šolski organizaciji med obema vojnama ne morem dati kaj več kot nekaj skopih podatkov, ker so kronike tega razdobja izginile med okupacijo. Kot vem, je bila deška šola ob ustanovitvi 1906. leta nastanjena v novem šolskem poslopju, dekliška šola pa je uporabljala še prostore v stari šoli. Ko so to leta 1922 podrli, se je dekliška šola preselila v bivšo nemško šolo. Leta 1923/4 je obe šoli začasno vodil učitelj Rado Reiner, naslednjega leta pa je vodstvo deške šole prevzel učitelj Franc Lebar, in dekliške nadučiteljica Hermina Lunder. Pod njunim vodstvom sta se obe šoli razvili v sedemrazredni državni ljudski šoli. V šolskem letu 1939/40 je prva štela 11 oddelkov s 419 šolarji, druga 10 oddelkov s 357 šolarji. Pedagoško delo sta usmerjala oba nadučitelja, okrajna šolska nadzornika Ljudevit Potočnik in Ernest Vranc ter odloki banske uprave.

Med okupacijo je obe šoli zasedlo vojaštvo. Za pouk so pripravili zasilne učilnice pri Birtiču, v gostilni pri Kemični tovarni in med Pečnikovo trgovino. O pouku in vzgoji je bilo težko govoriti. Otroci so podivjali, svojih nemških učiteljev, ki so jih učili in zmerjali v nerazumljivem ter osvraženem jeziku, niso vzljubili. Vsiljevanju prepevanja nemških nacističnih pesmi, udeležbi tako imenovanih Heimatabendov, Apelov in Fanfarenzugov so se odtegnili s potepanjem. Da je taka vzgoja kvarila njihov značaj, ni treba še posebej omeniti. Vsa sreča, da se je večina kaj kmalu lotila dela v odborih OF, ki jih je čustveno in miselno preusmerilo. V prvem letu je deško šolo obiskovalo 390 učencev, zadnje leto pa samo 60; drugi so bili izključeni zaradi narodne zavesti svojih staršev. Na drugi strani nam ta podatek zgovorno priča o neprijetnosti te šole.

Poglejmo še usodo hrastniških učiteljev. Najzavednejše učitelje so Nemci izselili, tako Lojzeta Hofbauerja, Rajka in Marijo

Pardubski, Stanislava Pogačnika, Ivana Pretnarja, Staneta in Veroniko Volk ter Vido Freyer. Učitelj Stane Štefančič se jim je umaknil v svoj domači kraj Ivanje selo pri Rakeku, kjer se je vključil v NOV in 1943 padel na Notranjskem. Drugi učitelji so si poiskali skromen kruh po pisarnicah. Lojzka Urbajsova se je jeseni 1944 odzvala vabilu načelnika okrajnega poverjeništvu za prosveto Mirka Skalina in postala učiteljica partizanske šole v Čečah.

Štiriletna okupacija je pustila na šolskih stavbah in njihovi opremi ter v znanju hrastniških otrok težko popravljive sledove. Organi ljudske oblasti so ob podpori preostalih učiteljev, tečajnikov in občanov marljivo celili rane. Zasluga pripada Lojzki Urbajsovi, ki se je trudila obnoviti nekdanjo šolsko omrežje. S poukom so pričeli konec maja v prostorih sedanje Varstvene ustanove, ki so jih Nemci preuredili za potujčevanje predšolske mladine. Trajal je do konca julija. Glavno skrb je posvetilo učiteljstvo pisanju, čitanju, domoznanstvu in računanju. Kljub skrajnemu pomanjkanju učnih knjig in učil so dosegli učenci v kratkem času viden napredek v jezikovnem pouku. Za berilo so uporabljali brošuro »Titovi borci«, pisali pa so na ovojni papir.

Šolsko leto 1945/46 se je pričelo v zasilno urejenih šolskih stavbah. Deška šola je takrat štela 298 učencev, 6 razredov in 8 oddelkov. Upraviteljstvo je bilo poverjeno Lojzetu Hofbauerju, ki se je vrnil julija iz pregnanstva. Dekliška šola je imela 285 učenk, 7 razredov in 8 oddelkov. Vodila jo je upraviteljica Lojzka Urbajsova. Jedro učiteljskih zborov so sestavljali starejši učitelji, za pomoč so jim bili dodeljeni tečajniki, ki so si prve izkušnje pridobili na partizanskih šolah v Čečah, na Marnem, v Turju in na Kouku. Sedaj so ob mentorstvu starejših učiteljev in z znanjem, ki so si ga pridobili na prvem pedagoškem tečaju, dobro opravljali svojo dolžnost. Poučevali so po učnem načrtu, ki ga je izdalo predsedstvo SNOS v 1944. letu. Učitelji so bili povezani v podružnici Zveze prosvetnih delavcev in nameščencev, ki se je sestajala na 14-dnevnih študijskih sestankih. Tu so obravnavali politična, gospodarska in pedagoška vprašanja. Knjig tudi to leto ni bilo. Pri pouku materinščine so še naprej uporabljali »Tito-ve borce«, z navdušenjem pa je učiteljstvo pozdravilo izdajanje Pionirja in Cicibana. S pridom je reviji uporabljalo za šolsko in domače branje. Za povezavo med šolo in starši je skrbel novo izvoljeni roditeljski svet, za politično, kulturno in zabavno življenje šolarjev v prostem času pa sta skr-

bela pionirska odreda partizana Luke in Lidije Šentjurčeve. Pod vodstvo deške šole sta spadala še otroški vrtec in trirazredna strokovno nadaljevalna šola, k dekliški pa večerna gimnazija. Ta ni mogla prav zaživeti zaradi premajhne vztrajnosti slušateljev.

V šolskem letu 1946/47 je dobila tudi deška šola 7 razredov kljub padanju števila šoloobveznih otrok (294). Pri tem številu razredov je morala ostati, ker je bila za šolsko leto 1947/48 predvidena organizacija osemletne šole v smislu 4-razredne nižje osnovne šole, za katero je ministrstvo za prosveto LRS predpisalo enotne učne načrte, in štirirazredno višjo šolo, ki je delala po prikritem gimnazijskem načrtu. Učiteljstvo obeh šol, ki se je namenilo poučevati v višjih razredih osnovne šole, se je vpisalo na Višjo pedagoško šolo, da bi se v počitniških tečajih za bodoče predmetne učitelje kar najbolje usposobilo za svoje delo. Na dekliški šoli so medtem odprli tudi pomožni razred, ki se je s 1. januarjem 1954 osamosvojil kot Pomožna šola pod upraviteljstvom defektologinje Stane Vošnarjeve.

V šolskem letu 1947/48 so izvedli predvideno reorganizacijo. Deška in dekliška šola sta se ponovno združili pod upraviteljstvom Lojzeta Hofbauerja. Nova sedemletna šola je štela 562 otrok, 7 razredov in 15 oddelkov; eden med njimi je bil že omenjeni pomožni razred. Z učili in knjigami je bila šola zadovoljivo založena. Z združitvijo šol je bila izvedena tudi spojitev obeh pionirskih odredov v enoten odred Partizana Luke.

Šolsko leto 1950/51 je prineslo novo organizacijsko spremembo. S 1. septembrom se je enotna sedemletna osnovna šola razdelila v štiriletno osnovno šolo in štiriletno nižjo gimnazijo. Prva je štela 526 učencev in 10 oddelkov, druga 156 učencev, 3 razrede in 4 oddelke. Obe šoli sta bili kadrovsko dobro zasedeni, saj so nekdanje tečajnice že opravile učiteljske diplomske izpite, najbolj pridne pa tudi strokovne izpite. Diplomirali so tudi prvi izredni slušatelji Višje pedagoške šole. V šolskem letu 1951/52 sta se osnovna šola in nižja gimnazija ločili. Prva je delala v bivši dekliški šoli pod upraviteljstvom Jožeta Kenka, druga v nekdanji šoli pod ravnateljstvom Braneta Lorenčiča. Bivši ravnatelj Lojze Hofbauer je dočakal zasluženi pokoj. Osnovna šola je štela takrat 551 učencev, 4 razrede in 11 oddelkov, gimnazija pa 208 učencev, 4 razrede in 6 oddelkov. Nižja gimnazija je dobila nov predmetnik in učni načrt, ki je uvedel pouk moralne vzgoje. Pionirska odreda sta se po-

novno ločila; odred na osnovni šoli si je nadel Kajuhovo ime, odred na gimnaziji pa Lidije Šentjurčeve.

Uvedbo nižje gimnazije so ljudje pozdravili kot nov korak za demokratizacijo našega šolstva. Tako je treba razumeti tudi ustanavljanje svetov za prosveto in kulturo pri oblastnih organih ter prehod na družbeno upravljanje, katerega nosilci so bili šolski odbori. Po zapisniku v kroniki osnovne šole, začete v šolskem letu 1951/52, je bil prvi svet za prosveto in kulturo imenovan 1. januarja 1954, prvo sejo šolskega odbora pa notira 2. aprila 1955.

Z naraščanjem števila šoloobveznih otrok je nastala občutna stiska s prostorom. Po številnih razpravah v šolskih zbornicah, na zborih volivcev in na sejah občinskega ljudskega odbora je ta leta 1955 izglasoval graditev nove šole na Logu s 6, kasneje 9 učilnicami. Prve lopate so se zasadile 25. maja. Dela so prvo leto dobro napredovala, tako da sta se 25. oktobra 1954 v novo šolo vselila dva tretja in dva četrta razreda, k temu še dva oddelka vrtca. Tako je ta štel 6 oddelkov, dva v Steklarni, dva v Centru in dva na Logu. Dne 1. februarja 1955 je okrajni svet za prosveto in kulturo potrdil predlog za pravno osamosvojitve osnovne šole na Logu. Ta je takrat štela 373 učencev in 9 oddelkov, osnovna šola v Centru 225 učencev in 5 oddelkov. Za upravitelja prve je bil postavljen dosedanji upravitelj osnovne šole Jože Kenk, za upravitelja druge pa upraviteljica pomožne šole Stana Vošnarjeva. Na nižji gimnaziji je bil takrat imenovan za ravnatelja prof. Vincenc Žnidar. Z osamosvojitvijo šole na Logu se je organiziral nov pionirski odred z že zna-

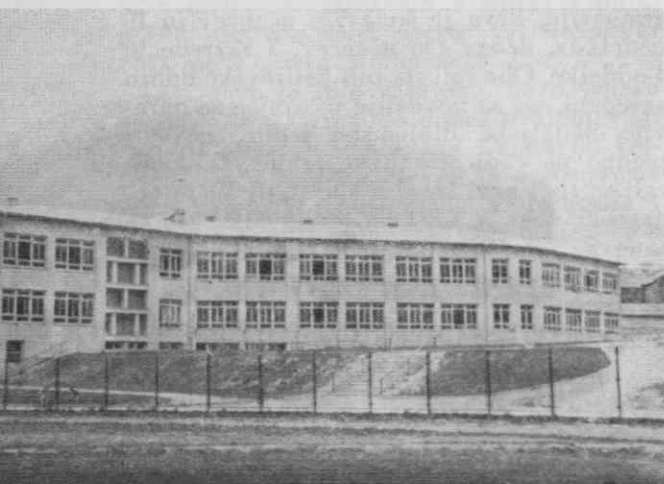
nim imenom Partizan Luka. Pionirski odredi so ob podpori občinskega komiteja LMS, novo ustanovljenega DPM, šole ter ob sodelovanju kulturnih in športnih društev razvili tako dejavnost, da so si za Titov rojstni dan 1955. leta zaslužili nove prapore. Izročili sta jih prvoborki Lidija Šentjurčeva in Olga Kastelčeva.

V šolskem letu 1957/58 so se pričeli uporabljati novi učni načrti za reformirano šolo v I., II. in III. razredu. Do šolskega leta 1962/63 sta izšla celotni predmetnik in učni načrt, ki ju je izdal Zavod za napredek šolstva LRS. Kot novost sta se uvedla gospodinjski in tehnični pouk, moralna vzgoja pa je bila zajeta v predmetu temelji socialistične morale. Dne 25. aprila je Zvezna skupščina sprejela splošni zakon o šolstvu, Republiška skupščina pa 1. oktobra 1959 zakon o osnovni šoli. Nova dokumenta sta dala poudarek družbeni in politični vzgoji mladega rodu, njegovi ustvarjalnosti, kritičnosti in odgovornosti do dela. Za razvijanje spodbude, samostojnosti in zavestne discipliniranosti ter odgovornosti za uspeh v šoli ter za aktivno pomoč učiteljstvu pri uresničevanju izobrazbenih in vzgojnih ciljev smo začeli po šolah ustanavljati razredne in šolske skupnosti, ki so zajele učence sedmih in osmih razredov.

V šolskem letu 1958/59 sta se združili nižja gimnazija in osnovna šola v Centru v osnovno šolo Ivana Cankarja pod upraviteljstvom prof. Vincenca Žnidarja. Šola na Logu je dobila 5. razred in s tem začela preraščati v popolno osemletno šolo narodnega heroja Rajka pod upraviteljstvom prof. Mirka Ostrožnika. V šolskem letu 1961/62 se je ta razvoj zaključil. Šola Ivana Cankarja je imela takrat 516 učencev, 8 razredov in 16 oddelkov, šola na Logu 677 učencev, 8 razredov in 21 oddelkov. Priljučene so ji bile podružnična šola v Podkrajju s 16 učenci v dveh oddelkih, večerna delavska šola s 25 učenci v dveh oddelkih in oddelek večerne ekonomske šole s 26 slušatelji, ki sta jo organizirali Delavska univerza v Hrastniku in Ekonomska srednja šola v Trbovljah. V tem času so se tudi osamosvojili oddelki otroškega vrtca pri obeh osnovnih šolah v varstvenih ustanovah.

V šolskem letu 1962/63 je upraviteljstvo osnovne šole Ivana Cankarja prevzel prof. Jelo Klančar. Na njegovo pobudo je občinski ljudski odbor odobril adaptacijska dela na šoli, da jo s tem dostojno pripravi za praznovanje stoletnice hrastniškega šolstva. Njej je namenjen tudi ta zgodovinski oris.

Reforma šole je razgibala tudi učiteljske zборе. Njihove delovne in ocenjevalne

Nova šola na Logu

konference so dobile pestrejšo vsebino. Še nikoli ni bilo po šolah toliko razpravljanja in primerjanja učnih načrtov, hospitacij, razmišljanj o metodičnih in pedagoških prijemih ter strokovnega poglobljanja. Učiteljski zbori so budno spremljali delo pionirskih odredov in mladinskih aktivov, razrednih ter šolskih skupnosti. Učiteljski zbori in samoupravni organi učencev razmišljajo o ukrepih za izboljšanje delovne discipline ter uspeha in razpravljajo o uspešnosti različnih oblik dodatne pomoči. Društvo učiteljev in profesorjev ter Delavska univerza sta pričeli pripravljati bogatejše programe za politične šole, namenjene družbenemu in ideološkemu obveščanju učiteljstva. Pionirska odreda in mladinski aktiv sta pripravila vrsto kvalitetnih prireditev in razstav. Pevski zbor in šahovski krožki so se kosali na občinski in okrajni reviji. Takih oblik bi lahko naštel še več. Obe šoli sta se poglobilj v sestavljanje delovnih planov, ob prehodu na samostojno financiranje 1. januarja 1962 pa sta izdelali tudi prva pravilnika o delitvi celotnega in osebnega dohodka. Vse te dokumente naj bi zajel bodoči statut, ki ga njuna kolektiva že nekaj časa tudi pripravljata.

Treba je poudariti, da reforma šole ni odvisna samo od strokovne in pedagoške usposobljenosti, družbene in ideološke osveščenosti učiteljev, od ustvarjalne vne- me, kritičnosti in družbene odgovornosti učencev, temveč tudi od dobre materialne osnove. S to se še ne moremo ravno pohvaliti. Osnovna šola narodnega heroja Rajka je sicer nova, saj je bila v celoti zgrajena in izročena svojemu namenu 10. decembra 1962, osnovna šola Ivana Cankarja je dobila novo lice z adaptacijo v letu 1963, dela na adaptaciji posebne šole pa so še v teku. Kljub temu, da je skupnost dosti žrtvovala, je še vedno vrsta pomanjkljivosti, ki jih bo treba kmalu odpraviti. Šibka točka v refor-

mirani šoli je predvsem pomanjkljiva oprema šolskih kabinetov. Brez zadostnega opazovanja in eksperimentiranja se učencem ne more dati tisto znanje, ki ga od njih pozneje zahtevamo.

V letu 1961, torej pred prehodom na samostojno financiranje, je imela osnovna šola Ivana Cankarja za materialne izdatke 1.638.588 din, od tega za učila le 182.990 din ali 8% od vsote za materialne izdatke. Osnovna šola narodnega heroja Rajka je imela 1.639.476 din za materialne izdatke, od tega za nakup učil le 223.153 din ali 13 odstotkov celotne vsote. V letu 1962, torej ob prehodu na samostojno financiranje, je imela osnovna šola Ivana Cankarja 1.683.000 din za kritje materialnih izdatkov, za nakup učil pa je potrošila 120.000 ali 13%. Osnovna šola narodnega heroja Rajka je takrat dobila za kritje materialnih izdatkov 2.762.810 din, za nabavo učil pa je lahko porabila 263.939 din ali 9,6%. Pri tem je treba upoštevati, da je to nova šola, ki je bila skoraj brez potrebnih učil.

Dosedanje izkušnje so tudi pokazale, da so sedanji učni načrti prenatrpani in da so predmetniki preobremenjeni z enournimi predmeti, ki ne morejo bistveno prispevati k oblikovanju mladega človeka. Naša dolžnost je, opažanja analizirati in pripraviti konstruktivne predloge za izboljšanje tega stanja. Še več bomo morali razmišljati o uporabnosti skupinskega in individualnega pouka ter o smotrnejši izrabi avdiovizualnih sredstev. Ne bi bilo napak, če bi preskusili uvedbo kabinetnega pouka. Mladinska organizacija bo morala z učiteljskimi zbori pripraviti programe za načrtno usposabljanje učencev za opravljanje samoupravnih funkcij. Take programe naj bi izdelale tudi sindikalne podružnice za svoje člane. Razmišljati bomo morali končno tudi o statusu podružničnih šol, kjer poučuje en sam učitelj 8 razredov, kakor je to primer na Kalu.

